Исправления не допускаются

Итоговый балл ________ ___________________ Шифр _____________

(подпись председателя жюри)

Межрегиональная предметная олимпиада Казанского федерального университета по предмету «Татарский язык»
Очный тур
2018-2019 учебный год

10 класс

I. Сүзтезмәләрне фразеологик гыйбарәләр белән алыштырып языгыз. / Напишите словосочетания, заменив фразеологическими оборотами (10 баллов).

1) Курку белмәс кеше – ____
2) Ялкау кеше – ____
3) Нык куллы кеше - ____
4) Тынгысыз кеше - ____
5) Гадел фикер йөртүче – ____
6) Ихлас күңелле кеше – ____
7) Бик зирәк кеше – ____
8) Белемсез, надан кеше – ____
9) Булдыксыз кеше – ____
10) Яссы табанлы кеше – ____

II.Түбәндәге шигъри юлларны кем язган? Авторларның исем һәм фамилиясен тутырып языгыз. / Напишите полностью имя и фамилию авторов этих стихотворений. (10 баллов).

1) Рәхмәт сиңа, рәхмәт, тәрбиячем,
Һәрнәрсәнең асыл мәгънәсен
Син аңлаттың миңа, туган телем,
Син өйрәттең миңа һәммәсен.

Җавап: ____

2) Киләчәкнең башы – бүгенгедә.
Нинди шатлык картлык көнеңдә –
Оныкларың сиңа рәхмәт әйтсә
Матур итеп туган телеңдә!

Җавап:____

III. Тотрыклы гыйбарә килеп чыгарлык итеп, исемнәрне тиешле формага куеп бәйләгез һәм мәгънәләрен аңлатыгыз / Соединяя имена существительные, образуйте фразеологизмы и объясните значение (10 баллов).

ТӨКЕРЕК, ТЕЗ, АВЫЗ, МЫЕК, ОЯ

Күке ____
Карлыгач ____
Карга ____

Каз ______________________________

Чыпчык ______________________________

IV. Җөмләнең һәр сүзенә морфологик анализ ясап языгыз. / Сделайте морфологический анализ каждого слова в этом предложении. (20 баллов)

Малын җуйган җиде ел елар, иленнән аерылган исә – гомере буе.

Малын - ______________________________

____

Җуйган - ______________________________

____

Җиде - ______________________________

____

Ел - ______________________________

____

Елар - ______________________________

____

Иленнән - ______________________________

____

Аерылган - ______________________________

____

Исә - ______________________________

____

Гомере - ______________________________

____

Буе - ______________________________

____

V. Кроссвордларны чишегез. /Решити кроссворды (20 баллов)

А) Бирелгән сүзләрнең синонимнарын языгыз./ Напишите синонимы данных слов.

1. Ят -
2. Ышаныч -
3. Эпидемия -
4. Яңабаштан –
5. Хокук белгече -
6. Эш -
7. Поэзия -
8. Республика -
9. Дәлил -
10. Аксөяк -

		т							
			т						
			т						
				т					
				т					
					т				
							т		
							т		
								т	
									т

Б) Парлы сүзнең беренче кисәген языгыз. / Напишите первый компонент парного слова.

1. ...-тирә
2. ...-төртелә
3. ...-фигыль
4. ...-тын
5. ...-шәфкать
6. ...-бәрелеп
7. ...-постык
8. ...-саулык
9. ...-талаш
10. ...-өнсез

я							
э							
х							
т							
р							
о							
к							
и							
к							
т							

VI. Татар теле этимологиясе турында языгыз. Җавабыгызны мисаллар белән аңлатыгыз. / Напишите об этимологии татарского языка (10 баллов).

Исправления не допускаются

VII. “Китапларның тормышыбыздагы әһәмияте” дигән темага татар китаплары турында 80 сүздән ким булмаган сочинение языгыз. Фикерегезне дәлилләп, 2 дән ким булмаган дәлил китерегез. /Напишите сочинение (не менее 80 слов) о книгах на татарском языке на тему «Роль книги в нашей жизни». Приведите не менее 2 довода-примера (20 баллов).

Исправления не допускаются

Итоговый балл ________ ___________________ Шифр _____________
(подпись председателя жюри)

Межрегиональная предметная олимпиада Казанского федерального университета
по предмету «Татарский язык»
Очный тур (ответы)
2018-2019 учебный год

10 класс

I. Түбәндәге сүзтезмәләрне фразеологик гыйбарәләр белән алыштырып языгыз. / Напишите словосочетания фразеологическими оборотами (*10 баллов. 10 словосочетаний и за каждый правильно приведенный фразеологизм по 1 баллу*).

1. Курку белмәс кеше – **арыслан йөрәкле, арыслан йөрәк**
2. Ялкау кеше – **авыр аяклы, авыр аяк, авыр санлы, авыр сөякле**
3. Нык куллы кеше – **авыр куллы**
4. Тынгысыз кеше – **агач корты**
5. Гадел фикер йөртүче – **аек фикерле, аек фикер, аек фикер иясе**
6. Ихлас күңелле кеше – **ак күңел, ак күңелле**
7. Бик зирәк кеше – **акылга беткән, акыл иясе**
8. Белемсез, надан кеше – **акылга сай, акылга бертөрле, ак ылга зәгыйфь, акылга таман, акылга туймый калган, акылга тулы түгел, акылга чамалы, акылга чак, акылдан буш (коры) калган**
9. Булдыксыз кеше – **аяклы каза**
10. Яссы табанлы кеше – **аю табан**

II.Түбәндәге шигъри юлларны кем язган? Авторларның исем һәм фамилиясен тутырып языгыз. / Напишите полностью имя и фамилию авторов этих стихотворений. (10 баллов. 2 автора. За каждый правильно приведенный ответ по 5 б).

1) Рәхмәт сиңа, рәхмәт, тәрбиячем,
Һәрнәрсәнең асыл мәгънәсен
Син аңлаттың миңа, туган телем,
Син өйрәттең миңа һәммәсен.
Җавап: **Хәсән Туфан**

2) Киләчәкнең башы – бүгенгедә.
Нинди шатлык картлык көнендә –
Оныкларың сиңа рәхмәт әйтсә
Матур итеп туган телеңдә!
Җавап: Равил Фәйзуллин

III. Тотрыклы гыйбарә килеп чыгарлык итеп, исемнәрне тиешле формага куеп бәйләгез һәм мәгънәләрен аңлатыгыз / Соединяя имена существительные, образуйте фразеологизмы и объясните значение (10 баллов. 5 примеров. За каждый ответ: 1 *балл - за краткий верный ответ + 1 балл – за верное толкование.*).

Күке төкереге – аз табыш
Карлыгач мыек – карлыгач койрыгы кебек аеры, очры мыек
Карга авыз – ачык авыз, пешмәгән

Каз оясы – тузган өй, мамыгы-йоны тузган зур бүрек
Чыпчык тезеннән – сай, тирән булмаган

IV. Җөмләнең һәр сүзенә морфологик анализ ясап языгыз. / Сделайте морфологический анализ каждого слова в этом предложении. *(20 баллов. За каждый полный верный ответ по 2 балла).*

Малын җуйган җиде ел елар, иленнән аерылган исә – гомере буе.

Малын -исем, тамыр сүз, берлек санда, өченче зат берлектәге тартым белән төрләнгән, төшем килешендә.

Җуйган - тамыр сүз, сыйфат фигыль, үткән заманда, затланышсыз, исемләшкән.

Җиде - тамыр сан, микъдар саны, ел санын ачыклап килгән.

Ел - тамыр сүз, исем, баш килештә, берлектә, тартым белән төрләнмәгән.

Елар – тамыр сүз, хикәя фигыль, затланышлы, өченче зат, берлек санда, билгесез киләчәк заманда.

Иленнән – тамыр сүз, исем, чыгыш килешендә, берлектә, өченче зат берлектәге тартым белән төрләнгән.

Аерылган - тамыр сүз, сыйфат фигыль, үткән заманда, затланышсыз, төшем юнәлешендә, исемләшкән.

Исә - кисәкчә

Гомере - исем, тамыр сүз, берлек санда, өченче зат берлектәге тартым белән төрләнгән, баш килештә.

Буе - бәйлек, баш килешне сораучы бәйлек, гомере сүзенә ияреп килгән.

V. Кроссвордларны чишегез. /Решити кроссворды (20 баллов. За каждое верно угадонное и написанное слово по 1 баллу)

А) Бирелгән сүзләрнең синонимнарын языгыз./ Напишите синонимы данных слов.

Җаваплар/Ответы

1. **Ят - чит**
2. **Ышаныч - өмет**
3. **Эпидемия - үләт**
4. **Яңабаштан - кабат**
5. **Хокук белгече - юрист**
6. **Эш - хезмәт**
7. **Поэзия - шигърият**
8. **Дәлил - аргумент**
9. **Республика - җөмһүрият**
10. **Аксөяк - аристократ**

Б) Парлы сүзнең беренче кисәген языгыз. / Напишите первый компонент парного слова.

Җаваплар/ Ответы:

1. **якын-тирә**
2. **этелә-төртелә**
3. **холык-фигыль**
4. **тавыш-тын**

5. **рәхим-шәфкать**
6. **орылып-бәрелеп**
7. **калдык-постык**
8. **Исәнлек-саулык**
9. **Кычкырыш-талаш**
10. **Тавышсыз-өнсез**

VI. Татар теле этимологиясе турында языгыз. Җавабыгызны мисаллар белән аңлатыгыз. / Напишите об этимологии татарского языка (10 баллов. *2 балла - за краткий верный ответ, 8 баллов – за верное обоснование с примерами*).

Җавап: Этимология - сүзнең килеп чыгышын һәм мәгънә үсешен өйрәнә торган фән.
Халык этимологиясе - таныш булмаган алынма сүзнең мәгънәсен җиңел аңлашыла торган сүзләр җирлегендә аңлатырга тырышу. Х. э., кагыйдә буларак, җанлы сөйләмдә очрый, фәннилек белән бернинди уртаклыгы юк: *трамвай – утырамбай, тротуар – плитуар.ак* - *агы китап* - *китабы кара* - *карабрак һ.б.*
Этимология сүзнең мотивлаштыру мөмкинлеген, сәбәпләрен өйрәнә, мәгънә үсешендә барлыкка килгән үзенчәлекләрне ачыклый. Этимологиянең 3 принцибы билгеле: 1) фонетик принцип – телдәге тарихи аваз тәңгәллекләре нигезендә сүзнең беренчел вариантын торгызуны максат итеп куя, 2) семантик принцип – сүз мәгънәсенең тарих дәвамында үсеш-үзгәрешен өйрәнеп, сүзләр арасында мәгънә бәйләнешен торгызуны максат итә, 3) сүз ясалышы принцибы – сүзнең беренчел төзелешен торгызуны максат итеп куя.
Этимон (гр. etymon – чын) – сүзнең югалган, әмма махсус тикшеренүләр ярдәмендә торгызыла торган мәгънәсе һәм формасы: чая, шаян, шаяру сүзләренең этимоны – йай/җай (ж>ч-ц, ч>ш). Беренчел мәгънә югалу сүзнең тамырдаш берәмлекләре белән һәм фонетик яктан, һәм семантик яктан бәйләнеше өзелү нәтиҗәсендә барлыкка килә.

VII. "Китапларның тормышыбыздагы әһәмияте" дигән темага татар китаплары турында 80 сүздән ким булмаган сочинение языгыз. Фикерегезне дәлилләп, 2 дән ким булмаган дәлил китерегез. / Напишите сочинение (не менее 80 слов) о книгах на татарском языке на тему «Роль книги в нашей жизни». Приведите не менее 2 довода-примера (20 баллов)___

№	**Сочинениене бәяләү критерийлары**	**Баллар**
I	***Иншаның эчтәлеге***	
	Язманың эчтәлеге темага туры килә. Эчтәлеге тулысынча ачылган. Икедән артык дәлил бирелгән.	4
	Язманың эчтәлеге, нигездә, темага туры килә. Эчтәлеге ачылган. 1-2 гомуми дәлил бар.	3
	Язманың эчтәлеген бирүдә җитди ялгышлар бар. 1 дәлил бар.	2
	Язманың эчтәлеге ачылмаган **яки** мисал буларак дәлил язылмаган.	0
II	***Иншаның тел ягы***	
	Язманың мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге, язу эзлеклелеге	
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана: – логик хаталар юк, язуда эзлеклелек бозылмаган; – абзацларга бүленештә хаталар юк.	2
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге	1

	белән характерлана, **ләкин** 1 логик хатасы бар, **һәм/яки** абзацларга бүленештә **1** урында хата бар.	
	Язмада сөйләм үстерүгә омтылыш бар, **ләкин** логик хаталарның саны 1 дән артык, **һәм/яки** абзацларга бүленештә **2** урында хата бар.	0
	Төгәллек һәм сөйләм матурлыгы	
	Язмада фикер төгәл, төрле грамматик формалар кулланылган.	2
	Язмада фикер төгәл, **Ләкин** бер генә төрле сөйләм калыпларыннан файдаланылган, **яки** язмада төрле грамматик формалар кулланылган, **ләкин** фикер төгәллеге бозылган.	1
	Сүз байлыгыннан тиешенчә файдалана алмаган, бер үк төрле җөмлә калыпларын гына кулланган.	0
III	***Грамоталылык***	
	Орфографик нормаларның үтәлеше	
	Орфографик хаталары юк (яки тупас булмаган 1 хатасы бар).	3
	Хатасы 2 дән артык түгел.	2
	3-4 хата җибәрелгән	1
	Хаталарының саны 4 тән артык	0
	Пунктуацион нормаларның үтәлеше	
	Пунктуацион хаталары юк (яки тупас булмаган 1 хатасы бар).	3
	1-3 хатасы бар.	2
	4-5 хатасы бар.	1
	Хаталарының саны 5 тән артык	0
	Тел нормаларының үтәлеше	
	Грамматик хаталары юк	2
	1–2 хатасы бар	1
	Хаталарының саны 2 дән артык	0
	Сөйләм нормаларының үтәлеше	
	Сөйләмгә кагылышлы 1 генә хатасы бар	2
	2–3 хатасы бар	1
	Хаталарының саны **3** тән артык	0
	Этикага кагылышлы нормаларның үтәлеше	
	Этикага кагылышлы хаталары юк	1
	Хаталары бар (1 һәм 1дән күбрәк)	0
	Язмада фактларны бирүдәге төгәллекнең үтәлеше	
	Фактик хаталары юк.	1
	Фактик хаталары бар.	0
Язма эш өчен максималь балл		**20**